

1

Ся нитка зелена, що, мов тота гадина,
Отсе здовж заgonу снує, —
Се Terminus¹ наш, се межа, перекладина,
Знак, поки «мое» і «твое».
По сей бік чотири загони Трохимові,
По той бік Михайлові три:
Жий кождий на своїм, уплачуй дачки нові,
Чужого ж і п'ядь не бери!
І що кому в тім, що Михайло й Трохим
На своїх загонах криваво бідують,
Хоч рук собі й ніг від роботи не чують,
Прийде передновок² — занестись нічим?
І що кому в тім, що худібчина їх
"Чомусь" не держиться, чахліє, марніє,
Що поле їх рік в рік гіршіє, пустіє,
Хоч орють і полють не гірше від всіх?
І що кому в тім, що вже руки у них
В розпуці безпомічній вниз опускаються?
«Замало землиці! В часах тих трудних
Довги вже дверима і вікнами пхаються.
Прийдеться пропасти... Мов риба в саку,
Так б'ємся, і годі що вдати!»
Аж слухати важко тих слів, та яку
Пораду їм дати — не знати.
А станеш у полі отак на межі —
В обох сім загонів, і вдовж є куди дивить!
Ну, нивка незгірша, що хоч, те й кажи, —
При добрій роботі і вісім душ виживить...
А в них обох шість душ! І що б за завада
Зложитися полем до купи обом,
Зложитись хатами, знаряддям, тяглом?
І, може, для них се єдина рада.
Та ба, ось межа! Ся попруга вузька
Несильну їх силу роздерла на части,
І де в спільній праці жили б довіка,
Там вроздріб прийдеш їм лиш спільно пропасти.

2

Малим ще, тямую, всі межі я знав:
За мамою літом щодень тупцював,
Коли для дійної корови вона
Трави узбирати надвечір ішла,
То межі й на ступінь широкі були,
З одної нажнеш дві вереті трави.
А я німіцними ногами межею
Безпечно ступаю м'якою стернею.
А нині погляну на межі: невже ж?
Нема стародавніх, широких тих меж!
Всі нині тоненькі, як нитка, отак,
Чужий ледве б здужав намацати знак,
Сей з того, той з того їх боку підтяв,
Рад кождий, що лишнюю скибу дістав.
І чом кождий так тої скиби бажить?
Чом тісно так в світі, нелюдяно жить?
Чи люду замного наплодилось нам,
Чи більш до життя потребує він сам?
Ні люду замного на нашій ріллі,
Ні в нього самого потреби зросли,
А більш його дома стіснили чужії,
На рук його працю, мов трутні, падкії.

І дарма то дехто незрячий не раз
Говорить: «Війна би здалася у нас,
Замного людей, світ тісний всім, мов сак, —
Просікли б, вільніше би стало відтак».
Вільніше, се так! Та, крім знищення й мук,
Не стало б до праці щонайкращих рук,
А джерело нужди як било, так било б,
Лиш що до старого нове причинило б.

А люд через межі, котрі го тіснять,
Не може добачити тих всіх завад,
Добачить всіх сплетених коренів лиха,
Що сили його підлоточує стиха,
Ей, межі, ви, межі, вузенькі, куці!
В які бездоріжжя, в які манівці
Ви втисли незрілий ще погляд суспільний!
Хто шлях нам покаже широкий і вільний?

Приходить до мене один чоловік:

«Порадьте, що маю робити?

Ось тут, на тім полі, мій дід прожив вік,
Хоч, правду сказавши, нема чим і жити.

Три пруди! Та ну, якось, певно, тоді

Не так було тісно, як нині, —

Досить, що отак ні в добрі, ні в біді

Пройшов цілий вік старовині.

Мав дід два сини, поженив їх, і враз

Жили в одній хаті з дітками.

Все дід, було, каже: „Ділив би я вас

Тим полем, та й б'юся з гадками.

Тепер воно ледве живить нас, а що ж

Тоді, як ту дрібку надвоє роздерти?

Ні, я вас не буду ділити! Як мож,

Так жийте прикупі, а схочете тож

Ділитись — діліться по моїй аж смерті”.

Та сталося, бачте, що дід і сини

Померли на тифус одної весни,

Лишивши по двоє дітей малолітніх.

Я найстарший був, мав три роки з весни,

Стриків хлопець — півтора; в мами й стрийни

При грудях дівчатка були. По бездітних

Багатших сусідах мами роздали

Нас, хлопчиків, — бач, не було з чого жити.

Дістодьто, годуйте, допоки малий,

А виросте, мусить за все відслужити.

І ми наслужились, назвались біди!

Мами повмирили. Мені вже тогди

Було двадцять літ, я покинув служити,

До хати пішов, оженивсь і, як слід,

Обняв усе поле, що нам лишив дід,

І став на нім в бідності жити.

Гадав я: сплачу малолітнім тамтим,

І поле по дідовій волі

Останесь ціле, то хоч я на тім полі

Вдержусь, а то впадесь у руки чужим.

Дівчат повиную, а старший братій

Присране де-будь до вдової...

То так, як би двом у сорочці тісній:

Волить хоч один, та ходити в цілій,
Ніж дерти сорочку надвоє,
Бо жаден тоді не буде мав що вбратъ.
Отак я, бувало, частенько
Говорю тамтому. Та ба, любий брат
Лиш вислухав все те чистенько
Та й зараз до суду. Списать зажадав,
Що там на всі діти лишилось,
І щоб все напів поміж них поділилось
Так, як би їх тато окремо вмирав.
Я вчув се, і сумно зробилося. Шлю
До нього людей, щоб згодились на сплату;
Сам ходжу за ним і благаю-цвілю:
„Вважай, переділимо поле і хату,
То що ж на тих кусниках будем робить?
Вважай, дід-небіжчик не хтіли ділить,
А ти хочеш дідову волю ламати?“
Дарма, він про слату не хоче і знати!
Минуло два токи, і з суду ми нині
Декрети дістали: усе, що дід мав,
Між нас поділити по рівній частині,
А кожний щоб з того сестру звинував,
І що тут робити, порадьте, сли ласка!
Зруйнують дочиста, як вкряють отак
Півгрунту! Моя вже задовжена частка.
Сестри не звіную, і сам я жебрак.
Я думаю свідків до суду вести,
Що дід не хотів ділить поля, —
То, чень, йому скажуть на сплату піти,
А ні, га! — то дійсь божа воля!»

4

Я думав про людське братерство нове,
І думав, чи в світ воно швидко прийде?
І бачив я в думці безмежні поля:
Управлена спільним трудом, та рілля
Народ годувала щасливий, свободний.
Чи се ж Україна, чи се край мій рідний,
Обдертий чужими і світом забутий?
Так, се Україна, свободна, нова!
І в мойому серці біль втишувавсь лютий.

Щез привид. Я глянув довкола. Он там
За зорану межу б'єсь з Грицем Степан;
Там дід оре поле, старенький, як гриб,
І плаче за сином, що в Боснії згиб;
Там батько за сином з дрюком уганяєсь;
Там мачухи лютий проклін розлягаєсь...
О краю мій рідний, недолею гнучий,
Пропаста би радше тобі, ніж коли б
Така твоя доля повік мала бути!

¹ Terminus — у римській міфології бог меж і межових знаків, стовпів, каменів, які вважалися священними. Тут: межовий знак. ² Раз щось з'їсти

зі збірки « [З вершин і низин](#) »